

А. Іванова,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри морського права,
Національного університету «Одеська морська академія»
ORCID ID: 0000-0001-8943-4291

Г. Півторак,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри морського права,
Національного університету «Одеська морська академія»
ORCID ID: 0000-0002-1541-4340

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ МОРЯКІВ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Масштабна агресія росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, кардинально змінила умови працевлаштування та організацію роботи українських моряків. У багатьох випадках, моряки працюють на судах які зареєстровані під прапором іноземної держави, їх трудове життя проходить поза межами батьківщини а роботодавці знаходяться не в країні, громадянами якої є моряки. Так, частина українських моряків працюють в зарубіжних судноплавних компаніях, а частина на території України, а саме: на судах внутрішнього плавання, судах риболовної галузі, судах торгового флоту що зареєстровані в Україні, та плавають під прапором України. Але, все ж таки потрібно визнати той факт, що більшість українських моряків підписують трудові контракти з іноземними судновласниками, оскільки в Україні чисельність суден власного флоту є мізерною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням зайнятості моряків приділялась увага такими авторами як, А.В. Іванова, О.В. Костиря, О.С. Переверзева, Г.Ф. Півторак, А.В. Скоробогатько та іншими дослідниками. Але спеціального дослідження щодо розгляду питань зайнятості

моряків в умовах дії воєнного стану у вітчизняній науці не проводилося. Все це й зумовило вибір теми дослідження, яке ґрунтується на національних законах та міжнародних стандартах.

Метою даної статті є висвітлення комплексу питань у сфері зайнятості моряків в умовах дії воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Україна вже сьогодні формує нову модель морської та судноплавної держави. В умовах війни це не лише питання транспорту чи економіки, а фундамент майбутньої регіональної системи морської безпеки Чорноморсько-Азовського регіону. В умовах радикальних змін геополітичної, воєнно-політичної та економічної обстановки у світі, для нашої держави виникла потреба в оновленні Морської доктрини України на період до 2035 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2009 року № 1307, яка визначає стратегію та основні напрями подальшого розвитку України як морської держави [1].

Так, у Морській доктрині України наведена характеристика сучасного стану сфери морської діяльності, визначено національні інтереси України на морі, окреслено загрози національній безпеці у сфері морської

діяльності, означено мету, принципи і напрями реалізації державної морської політики, передбачено розвиток морської індустрії через відродження і розвиток торговельного мореплавства, розвиток портової діяльності, відродження суднобудування, розвиток рибного господарства, видобування і транспортування енергоресурсів, використання інших ресурсів моря, які не належать до водних біоресурсів [1]. Важливим аспектом Морської доктрини є чітко виписаний розподіл так званого цивільного та воєнного напрямку реформування морської справи України.

Питання щодо підготовки та перепідготовки моряків, науковців та інших фахівців, зайнятих морською діяльністю відображено у розділі «Відродження і розвиток торговельного мореплавства». Деякі положення цього розділу, визначають нагальні питання зайнятості моряків торгового флоту в умовах дії воєнного стану, а саме:

1. Збереження кадрового потенціалу українських моряків на конкурентному світовому рівні шляхом належного виконання вимог Міжнародної конвенції з підготовки та дипломування моряків і несення вахти 1978/95, Міжнародної конвенції про стандарти підготовки, сертифікації персоналу риболовних суден та несення вахти 1995 року, приведення національних стандартів, що стосуються знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, у відповідність із зазначеними конвенціями; здійснення спеціальної підготовки та підвищення кваліфікації осіб командного складу у вищих навчальних закладах;

2. Розроблення та виконання комплексного плану оновлення кадрового потенціалу морського транспорту відповідно до інноваційної моделі розвитку морської індустрії, відновлення системи післядипломної підготовки фахівців; забезпечення високих соціальних стандартів для моряків; тощо [1].

Нагальною проблемою в питанні зайнятості моряків, посідають недостатність нормативно-правового забезпечення та повільне вирішення питань уніфікації національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів, які спрямовані на врегулювання трудових і пов'язаних з ними відносин, що виникають у сфері торговельного мореплавства.

Разом з тим, необхідно відмітити, що Кабінет Міністрів України підтримав Проект Закону Міністерства розвитку громад та територій України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що стосуються торговельного мореплавства та судноплавства на внутрішніх водних шляхах» № 14344 від 30.12.2025 [2], який дозволить розпочати масштабну реформу системи державного управління у сфері морського та внутрішнього водного транспорту. Законопроект має комплексний характер і охоплює ряд системних змін. Зокрема, пропонується оновити Кодекс торговельного мореплавства України та вперше системно врегулювати сфери морського транспорту, що досі не були охоплені на законодавчому рівні.

В зазначеному Проекті Закону визначаються вимоги до таких сфер морського транспорту, як: безпечне судноплавство; організація руху суден у зонах інтенсивного руху; навігаційно-гідрографічного забезпечення; аварійно-рятувальної готовності; координації пошуково-рятувальних операцій на морі, що створює єдині правила для всіх учасників морської діяльності, підвищує рівень захисту людського життя на морі та мінімізує ризики для морського середовища.

Комплекс законодавчих завдань, у сфері зайнятості моряків, у законопроекті включає декілька питань, а саме:

1. Уточнення обов'язків судновласника та капітана, що впливають з міжнародних договорів України, зокрема, стосовно комплектації, кваліфікації, обслуговування та безпеки екіпажу;

2. Виправлення законодавчих прогалин стосовно дипломування моряків (зокрема, стосовно членів екіпажів риболовних суден і рядового складу екіпажів усіх суден); наведення вичерпного переліку членів екіпажів морських і річкових суден; посади, вимоги до яких відносяться, за міжнародними договорами України або законодавства ЄС, до регульованих професій і потребують дипломування (сертифікації).

Отже, цей документ закладає сучасну, зрозумілу і безпечно орієнтовану модель регулювання судноплавства відповідно до міжнародних і європейських стандартів, і є частиною виконання зобов'язань України в межах Угоди про асоціацію з ЄС та індикаторів ініціативи Ukraine Facility [2].

Визначаючи коло питань у сфері зайнятості моряків, слід зазначити, що у травні 2024 року, Міжнародна морська організація (International Maritime Organization – IMO) ухвалила поправки до Міжнародної конвенції з підготовки і дипломування моряків та несення вахти 1978 (International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers – STCW 78/95), які зобов'язують включити до базового курсу підготовки моряків спеціальний модуль із запобігання насильству та харасменту на борту судна. Ці зміни, затверджені резолюцією MSC.560(108), та набули чинності з 1 січня 2026 року. Тепер у таблицю A-VI/1-4 STCW 78/95 додано нову компетенцію, а саме – «Сприяти запобіганню насильству та харасменту, включаючи сексуальні домагання, булінг та напади» [3]. Це означає, що до програми базового курсу особистої безпеки з 1 січня 2026 року включено теми про розпізнавання та протидію агресивній поведінці серед екіпажу. По суті, новий курс, згідно з рекомендаціями Міжнародної морської організації та Міжнародної організації праці, має забезпечити моряків знаннями про різні форми домагань і булінгу, а також навчити їх прави-

лам реагування на такі випадки. Зміни до STCW 78/95 встановлюють, що матроси отримають «базові знання та розуміння насильства і харасменту, включаючи сексуальні домагання, булінг і сексуальні напади, та як запобігати і реагувати на такі випадки». Тобто новий курс спрямований на формування у екіпажу розуміння проблематики та навичок припинення агресивної поведінки.

В умовах дії воєнного стану, для моряків які працюють в зарубіжних судноплавних компаніях, нагальним постало питання щодо можливості виїзду за кордон для продовжування своєї трудової діяльності, тому що, із введенням на території України воєнного стану, громадянам України чоловічої статі віком від 18 до 60 років, за деякими винятками, заборонили виїжджати з країни.

Оскільки владою України було прийнято рішення, направлене на процес вирішення проблеми з аграрним експортом морськими шляхами, шляхом укладання Угоди під назвою Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна і продуктів харчування з українських портів (далі Зернова угода), впровадження якої дозволило розблокувати три українські порти для експорту агропродукції, таким чином, деякі моряки змогли отримати дозвіл на виїзд, але лише в межах «Зернової угоди».

Слід зазначити, що під час підготовки нормативно-правових актів щодо врегулювання цього питання на законодавчому рівні, було задіяно декілька державних установ, а саме: Державна служба морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України, Адміністрація морських портів України, а також Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки.

З метою активізації процесу оподаткування моряків та відстрочки від мобілізації, 10 липня 2025 року у Верховній Раді України було зареєстровано Проект Закону про внесення змін

1. Курсанти закладів освіти: посвідчення особи моряка; довідку від закладу освіти щодо направлення курсанта для проходження практичної підготовки на судні під українським або іноземним прапором; та

військово-облікові документи з відповідними відмітками Територіального центру комплектування та соціальної підтримки;

2. Особи, які прямують для роботи на судах у складі екіпажів суден, що здійснюють рейси до/з морських портів України, та які здобули відповідну освіту та кваліфікацію до 24 лютого 2022 р., і випускники закладів освіти, які завершили навчання у період воєнного стану: посвідчення особи моряка; судову роль (список осіб суднового екіпажу – crew list); підтвердження від Адміністрації судноплавства про отримання копій освітніх і кваліфікаційних документів;

3. Інші особи, які прямують для роботи на морських судах, судах внутрішнього плавання у складі екіпажів таких суден та які здобули відповідну освіту та кваліфікацію до 24 лютого 2022 р., і випускники закладів освіти, які завершили навчання у період воєнного стану: посвідчення особи моряка; підтвердження від Адміністрації судноплавства про отримання копій освітніх і кваліфікаційних документів; військово-облікові документи з відповідними відмітками районного (об'єднаного районного), міського (районного у містах, об'єднаного міського) Територіального центру комплектування та соціальної підтримки.

Слід зазначити, що відповідно до цієї категорії осіб, в зазначеній Постанові чітко прописано, що «під час перетину державного кордону України, саме «інші особи», повинні мати трудовий договір (контракт) для роботи на морському судні, судні внутрішнього плавання або лист від судновласника, оператора судна про намір укласти з громадянином України трудовий договір (контракт) для роботи на морському судні, судні внутрішнього плавання» [7].

Отже, перетин державного кордону для моряків, це необхідна умова для вирішення питань щодо найму та працевлаштування моряків на суда іноземних судновласників. Але,

особи, «які прямують для роботи на морських судах, судах внутрішнього плавання у складі екіпажів таких суден та які здобули відповідну освіту та кваліфікацію до 24 лютого 2022 р., і випускники закладів освіти, які завершили навчання у період воєнного стану, можуть безперервно перебувати за кордоном не більше строку дії трудового договору (контракту)» [7].

Унаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну, що вплинуло на переміщення людей, також актуальним і нагальним постало питання репатріації українських моряків, які працюють на судах міжнародного плавання. Ситуація ускладнюється також тим, що від початку воєнних дій і до сьогодні не було розроблено єдиного документу, який би закріпив нові загальнообов'язкові умови репатріації моряків для всіх роботодавців, на судах яких працюють українські моряки. Водночас Міжнародний переговорний форум (International Bargaining Forum – IBF), відомий багатьом за своєю діяльністю у співпраці з Міжнародною федерацією транспортників (International Transport Workers' Federation – ITF) щодо захисту прав моряків, врегулював це питання та затвердив Рекомендації з управління репатріацією моряків, які постраждали від російського вторгнення в Україну (Recommendations on the management of the repatriation of seafarers affected by the Russian invasion of Ukraine) [8].

Ці Рекомендації призначені допомогти судновласникам у процесі узгодження прийнятних варіантів репатріації моряків, які постраждали внаслідок російського вторгнення в Україну. Основна рекомендація згідно з цим документом полягає в тому, що, коли це можливо, постраждалим морякам має бути запропоновано продовжувати контракти і залишатися на борту судна [8].

Крім того, важливо зазначити, що наведені Рекомендації є мінімальними стандартами, тобто заохочують

і відшкодування витрат на дорогу до кордону з Україною (у разі прийняття ним такого рішення) [8].

1. Моряки, які або завершили свій контракт після закінчення терміну його дії або після його продовження в рамках Конвенції МОП про працю в морському судноплаванні 2006 року, або бажають достроково розірвати свій контракт через події в країні їх проживання. В таких випадках, репатріація моряка відбувається до третьої країни, узгодженої з судновласником, але моряк має намір продовжити подорож по суші або по морю до місця найму або додому (в Україну);

3. Моряки, звільнені з поважної причини, або форс мажор;

У перших трьох випадках контракт буде вважатися завершеним, а зобов'язання роботодавця щодо репатріації виконаним після доставки моряка до взаємно узгодженої третьої країни.

Важливим є і те, що в забезпечення дотримання трудових прав українських моряків, Профспілка робітників морського транспорту України звернулася до Міжнародної федерації робітників транспорту та Міжнародної ради морських роботодавців (International Maritime Employers Council – ІМЕС) щодо безпеки українських моряків, які працюють на судах що прямують до портів росії. У відповідь на таку заяву, ІТФ і Спільна переговорна група роботодавців ІМЕС ухвалили спільну заяву, в якій надали рекомендації щодо дій компаній-судновласників у разі необхідності заходу судна з українськими моряками, які працюють на борту, в російські порти; та роз'яснення українським морякам їх прав у таких ситуаціях [9]. Так, на сьогодні для забезпечення захисту українських моряків Спільна переговорна група роботодавців (Joint Negotiating Group – JNG) має застерігати свої компанії від відправки моряків, які є громадянами України у порти росії.

Визначаючи коло нагальних проблемних питань, щодо зайнятості в морській сфері та забезпечення морської безпеки, не можемо не вказати на той факт, що за результатами 33-ї сесії асамблеї Міжнародної морської

організації (ІМО-33) у м. Лондон (Велика Британія) держава-агресор росія, втратила місце, яке вона посідала з 1960 року, через негативну реакцію на її вторгнення в Україну.

Резюмуючи, можна дійти наступних **висновків**. Питання щодо дотримання прав моряків як складової забезпечення морської безпеки, під час російсько-української війни та в умовах введення на території України воєнного стану, вирішується не тільки діяльністю державних установ України шляхом врегулювання національного законодавства, але й впливом міжнародних організацій, таких як: ІМО, МОП, ІТФ, ІМЕС, JNG та ін., робота яких направлена за забезпечення безпеки мореплавства, охорону людського життя на морі та забезпечення виконання міжнародних стандартів що спрямовані на врегулювання трудових і пов'язаних з ними відносин, що виникають у сфері торговельного мореплавства. Отже, зазначені організації можна визначити як форум для обговорення ключових питань у морській галузі.

У статті досліджено правові засади врегулювання питань зайнятості моряків, що постають перед українськими моряками в умовах дії воєнного стану. Стаття висвітлює деякі відмінності між нормами українського морського законодавства та положеннями міжнародних стандартів що спрямовані на врегулювання трудових і пов'язаних з ними відносин, що виникають у сфері торговельного мореплавства, наголошуючи на необхідності адаптації українського законодавства до міжнародних стандартів. Для досягнення соціальної справедливості та встановлення єдиних стандартів, організація праці на морі потребує міжнародно-правового регулювання та об'єднання спільних зусиль урядів, підприємців і представників профспілок. Доведено доцільність такого підходу,

оскільки виконання трудової функції українськими моряками в основному здійснюється за межами нашої держави.

Зазначено, що імплементація Конвенції МОП про працю в морському суднопластві 2006 року потребує значних змін та адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів у сфері праці моряків. Зокрема, закріплення додаткових гарантій в сфері праці та соціального захисту для українських моряків, здійснення органами державної влади повноважень з контролю за реалізацією цих положень. Нагальною проблемою в питанні адаптації законодавства України до міжнародних стандартів у сфері праці моряків посідають недосконалість нормативно-правового забезпечення та повільне вирішення питань уніфікації національного законодавства відповідно до стандартів у сфері праці моряків, а саме Конвенції МОП про працю в морському суднопластві 2006 року.

Автори обґрунтовують важливість внесення змін до існуючих нормативно-правових актів України для врегулювання окремих нагальних питань з метою забезпечення умов зайнятості українських моряків та подальшій адаптації українського законодавства у сфері праці в морському суднопластві до міжнародних норм, особливо в умовах дії воєнного стану. На основі проведеного дослідження автори доходять висновку, що вдосконалення процесу врегулювання трудових і пов'язаних з ними відносин, що виникають у сфері торговельного мореплавства, є необхідним кроком на сьогоднішній день та незмінно надає пріоритет Україні дотриманню своїх зобов'язань за міжнародними угодами.

Ключові слова: Морське право, зайнятість моряка, міжнародні стан-

дарті, кваліфікація моряка, репатріація, трудовий контракт моряка.

Ivanova A., Pivtorak G. Current issues of seafarers' employment under martial law

The article examines the legal basis for regulating employment issues faced by Ukrainian seafarers under martial law. The article highlights some differences between the norms of Ukrainian maritime law and the provisions of international standards aimed at regulating labour and related relations arising in the field of merchant shipping, emphasising the need to adapt Ukrainian legislation to international standards. In order to achieve social justice and establish uniform standards, the organisation of labour at sea requires international legal regulation and the joint efforts of governments, entrepreneurs and trade union representatives. The expediency of such an approach has been proven, since Ukrainian seafarers mainly perform their labour functions outside our country.

It is noted that the implementation of the ILO Maritime Labour Convention, 2006 requires significant changes and adaptation of national legislation to international standards in the field of seafarers' labour. In particular, additional guarantees in the field of labour and social protection for Ukrainian seafarers should be enshrined, and state authorities should exercise their powers to monitor the implementation of these provisions. An urgent problem in the adaptation of Ukrainian legislation to international standards in the field of seafarers' labour is the imperfection of the regulatory and legal framework and the slow resolution of issues related to the unification of national legislation in accordance with standards in the field of seafarers' labour, namely the ILO Maritime Labour Convention, 2006.

The authors justify the importance of amending existing Ukrainian legislation to regulate certain urgent issues in order to ensure employment conditions for Ukrainian seafarers and further adapt Ukrainian labour legislation in the field of maritime shipping to international standards, especially in the context of martial law. Based on their research, the authors conclude that improving the process of regulating labour and related relations arising in the field of merchant shipping is a necessary step at present and invariably gives Ukraine priority in complying with its obligations under international agreements.

Key words: Maritime law, seafarer employment, international standards, seafarer qualifications, repatriation, seafarer employment contracts.

Література:

1. Морська доктрина України на період до 2035 року, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2009 року № 1307 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.02.2026 р.).

2. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що стосуються торговельного мореплавства та судноплавства на внутрішніх водних шляхах» № 14344 від 30.12.2025 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59445> (дата звернення: 01.02.2026 р.).

3. Манільські поправки до додатка до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_052#Text (дата звернення: 01.02.2026 р.).

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо заохочення моряків до підтримки української економіки № 13416-1 від 10.07.2025 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56760> (дата звернення 06.02.2026 р.).

5. О н л а й н п о с л у г и (seaman.marad.gov.ua) URL: Registration – Авторизація – Marad Certification Service (дата звернення: 01.02.2026 р.).

6. Підтвердження про отримання копій освітніх і кваліфікаційних документів URL: <https://marad.gov.ua/ua/news/10-000-moryakiv-poda-na-rozglyad-kopiyi-svoiyih-dokumentiv-z-metoyu-otrimannya-pid-verdzhennya-pro-otrimannya-kopij-osvituh-i-kvalifikatijuh-dokumentiv-ta-buH-zarejestrovani-v-sistemi> (дата звернення: 01.02.2026 р.).

7. Про внесення зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України. Постанова Кабінету Міні-

стрів України від 2 вересня 2022 р. № 992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/992-2022-%D0%BF#Text>

8. Recommendations on the management of the repatriation of seafarers affected by the Russian invasion of Ukraine) URL : <https://mtwtu.org.ua/en/news/rekomendacii-mezdunarodnogo-peregovornogo-foruma-ibf-po-upravleniu-repatriaciej-morakov-postradavshih-ot-rossijskogo-utorzenia-v-ukrainu>

9. Права та дії українських моряків на суднах, які прямують до портів рф URL : <https://mtwtu.org.ua/en/news/prava-ta-dii-ukrainskih-morakov-na-sudnah-aki-pramiut-do-portiv-rf>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 08.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.01.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.02.2026